

UDC: 7.011

ASPECTS REGARDING THE DEVELOPMENT AND FUNCTIONALITY OF VISUAL LANGUAGE IN AESTHETIC COMMUNICATION AND TRAINING

ASPECTE PRIVIND DEZVOLTAREA ȘI FUNCȚIONALITATEA LIMBAJULUI VIZUAL ÎN COMUNICAREA ȘI FORMAREA ESTETICĂ

Hadji-Bandalac Mariana, PhD student, „Ion Creanga” State Pedagogical University of Chisinau, university lecturer, Technical University of Moldova

Hadji-Bandalac Mariana, doctorandă, Universitatea Pedagogică de Stat „Ion Creangă”, lector universitar, Universitatea Tehnică din Moldova, Chișinău, Republica Moldova

Abstract. *The development of visual language is an important component side of educational process of architect students of Technical University of Moldova, being also a necessity in both visual teaching and communication. Forming architect student's sensitivity in authentic greatness is being the main commitment in higher education institutions with artistic orientation, which is being realized by practical methods based on observation, investigation, analysis, research and detailed study of some renowned works, themes explored in different ages meant to give a clear picture of today's art. This research examines and harnesses the validation of some conceptual approaches based on practicing and development of visual language of architect student throughout aesthetic as a dimension of social life. The development of a new program would stimulate the activity of students and their pleasure through visual language.*

Rezumat. *Dezvoltarea limbajului vizual constituie o parte componentă importantă în procesul instructiv-educativ al studenților arhitecți din Universitatea Tehnică a Moldovei, fiind totodată o necesitate în comunicarea și educația vizuală. Educarea și formarea sensibilității a studentului arhitect pentru frumosul autentic rămâne a fi o obligație în instituțiile superioare de învățământ cu profil artistic, realizându-se printr-un complex de metode și acțiuni practice centrate pe observație, investigație, analiză; cercetarea sau studierea minuțioasă a unor lucrări cu renume; subiecte explorate în diverse epoci menite să dea o imagine clară în ceea ce privește mesajul artei actuale. Cercetarea dată analizează și valorifică validarea diverselor abordări conceptuale cu accent pe formarea și dezvoltarea limbajului vizual la studenții arhitecți prin prisma esteticului ca dimensiune a vieții sociale. Solicitarea și elaborarea unui nou program ar stimula activitatea studentului arhitect și bucuria exprimării prin intermediul limbajului vizual.*

Termeni-cheie: *aspecte, limbaj vizual, dezvoltarea limbajului vizual, funcționalitatea limbajului vizual, comunicare, artă vizuală, formarea estetică, studenți arhitecți.*

Keywords: *aspects, visual language, visual language development, visual language functionality, communication, visual art, the aesthetic creation, architect students.*

„Operele de artă nu sunt simple simboluri,
ci adevărate obiecte necesare vieții în grupuri sociale”
Pierre Francastel

Trăim într-o societate dominată de mijloace de comunicare iconice, cu un limbaj vizual sofisticat, sugerând generarea unor înțelesuri și mesaje ascunse. O creștere vădită a interesului pentru decodarea și descifrarea mesajelor care astăzi se transmit cu acest sistem de comunicare se datorează și dezvoltării tehnologice, care a avut loc în societatea occidentală începând cu anii șaizeci, alături de care a evoluat limbajul vizual. Actualmente, orice imagine, operă de artă, sculptură sau edificiu intenționează să transmită o anumită informație, reprezentând simbolic conținutul și conceptualizarea sa. Această lucrare reprezintă o abordare educațională centrată pe aspectele dezvoltării și formării limbajului vizual la studenții arhitecți, necesar în activitatea profesională în crearea și structurarea formelor semnificative. Un mod de exprimare mai confuz se resimte atât în schițele, crochiurile, lucrările pe întreg semestru cât și în proiectele finale ale studenților arhitecți, ceea ce denotă problema educației vizuale. Studentul arhitect trebuie să fie conștient că limbajul vizual este utilizat ca vehicul de comunicare de-a lungul istoriei noastre, este ceva cotidian, ceva ce ne înconjoară și cu care intrăm în contact mereu. În sec al XXI-lea, considerat epoca tehnicii și a comerțului, societatea actuală mai are nevoie de idei inovatoare arhitecturale care transmit emoții pure, convingătoare atât ca prezență estetică, cât și ca referință simbolică.

În dezvoltarea și percepția artistică a limbajului vizual, în plan teoretic propunem să examinăm cele mai comune noțiuni care reflectă trăsăturile artei vizuale, identificarea conceptului de limbaj vizual, metalimbaj, mesajul și funcțiile limbajului, comunicarea vizuală, semiotica vizuală. Înainte de a analiza diferite aspecte ale limbajului în sfera artei vizuale, credem necesară o prezentare a noțiunii generale a domeniului „artă”.

În viziunea autorului C. Ailincăi, *arta reprezintă o entitate convențională căreia i se atribuie o altă sferă în fiecare epocă, iar receptarea ei nu poate fi bazată pe un criteriu general valabil pentru toate timpurile* [1, p. 20].

Pornind de la examinarea operelor marilor artiști ai Renașterii, precum picturile lui Leonardo da Vinci, Rafael și sculpturile remarcabile ale lui Michelangelo Buonarroti, decodificarea se făcea prin „legea asemănării” cu realitatea înconjurătoare. Actualmente, preocupările contemporane ale marilor artiști este de a reflecta prin artă realitatea într-o nouă formă, dar și de a da naștere noilor practici și modalități de exprimare artistică, experimentând, transformând și schimbând viziunile estetice. Ei renunță la transcrierea obiectivă a realității, la toate canoanele clasice de până acum și sunt preocupați de mesajul operelor, transmis prin limbaj vizual (linii, forme și culori, jocul de lumină și culoare, volume în diverse tehnici etc.). Astăzi obiectele discursului estetic apar sub o altă formă, cu un alt mesaj și cu alte coduri de judecare. În acest sens, Francastel relatează: *punțile de legătură cu Renașterea sunt rupte, întrucât valorile care îi interesează pe artiști - ritm, viteză, deformări, plasticitate, mutații, transferuri - coincid cu formele generale ale activității fizice și intelectuale ale timpului nostru*

[Apud 1, p. 20-21]. Din perspectivă estetică, arta actuală necesită o descifrare clară ce ține de „paradigma semiotică de cunoaștere și de explicare a limbajului vizual”

Autorul C. Cucuș analizează și definește conceptul de artă ca *o formă de comunicare între individualități, un drept limbaj ce mediază efecte, stări de spirit, cunoștințe etc* [2, p. 49], în comparație cu afirmațiile unor teoreticieni care refuză însușirea de limbaj al artei. După părerea lor, limbajul vorbirii și al scrisului sunt prioritare limbajului artistic, susținând că materiile artelor plastice și ale muzicii nu pot fi denumite *limbaj*, fiind considerate lipsite de sintaxă sau de o semantică. În corespundere cu aceste limbaje, semnele artei nu ar fi capabile să transmită unele semnificații. Contrar acestor viziuni, apar ideile lui Nelson Goodman [Apud 2, p. 113], care consideră comunicarea vizuală drept un sistem sintactic cu o mare bogăție de sensuri și informații, iar opera de artă prezintă „simptome ale (prezentei) esteticului”. Potrivit autorului I. Popescu-Brădiceni „arta este un limbaj care necesită o interpretare” [6, p. 10].

În viziunea pedagogului și profesorului universitar C. Cucuș [2, p. 52], totuși *limbajul artistic nu este dublura limbajului verbal*, mai curând devine un sistem de comunicare sau un *metalimbaj* care ilustrează diverse realități prin utilizarea mijloacelor variate. În opinia autorului, limbajul artei apare cu funcția de a comunica unele gânduri, sentimente, „având valoare de cuvânt”. Analizele dezvoltate de teoreticianul și criticul de artă american Rosalind Krauss cu precădere asupra curentului cubist și modalității de realizare a colajelor prin utilizarea semnelor grafice, tehnicii artistice și a mijloacelor caracteristice artelor vizuale, evidențiază semnificația iluzionistă a profunzimii spațiale. Una dintre lucrările celebre ale marelui pictor cubist Georges Braque, *Vioară și Ziar* (1932), este luată drept exemplu datorită elementelor și jocului de forme, poziție și proporții care redau nu numai profunzimea imaginii, dar apar ca *semnificanți simbolici ai acesteia, de ordin lingvistic*, scrie Krauss. Conform studiilor stabilite de R. Krauss, imaginea tablourilor cubiste tratate bidimensional reușește să redea spațialitatea tridimensională prin interpretarea unor combinații de elemente convenționale cu caracter semantic. Prin urmare, observațiile făcute de R. Krauss sunt o dovadă precum că colajul devine un metalimbaj al vizualului, de vreme ce *vorbește despre spațiu fără să-l folosească, figurează figura prin continua suprapunere a fundalurilor, poate vorbi pe rând despre lumină și umbră prin subterfugiul textelor scrise* [Apud 5, p. 105].

Potrivit autorului Rene Huyghe [Apud 2, p. 50], limbajul imaginilor reprezintă *o zonă a vieții interioare diferită de cea a ideilor din care se nutresc cuvintele; se întâmplă s-o abordeze pe aceeași, dar nu din același unghi*. H. Focillon [Apud 2, p. 52], afirmă că *forma semnifică ea însăși*. În aceeași ordine de idei, semioticianul și esteticianul italian Umberto Eco, susține că opera de artă, comparativ cu alte sisteme de comunicare, reprezintă un sistem de semne care posedă caracteristici de ordin estetic, iar modul în care mesajul artistic este transmis de către autor rămâne a fi unul esențial. Eco consideră că opera de artă poate fi interpretată în mai multe feluri având, „în mod constitutiv, mai multe semnificații”. Sinteze teoretice și filosofice ale autorului referitoare la comunicarea prin artă pun în discuție codificările mesajelor operelor contemporane, luând drept exemplu creația marelui pictor american J. Pollock, adept al

expresionismului abstract. Astfel, se explică procesul de receptare și decodificare nemijlocită a lucrurilor gestuale și a fenomenelor naturii prin expresivitatea picturilor concepute de Pollock, care reprezintă intersectarea și suprapunerea unor linii și culori cromatice [Apud 5, p. 113].

În același context, autoarea M. Acaso examinează funcția comunicativă a limbajului vizual care contribuie la formarea ideilor noastre despre lume, obținute datorită simțului vizual [8, p. 22]. Autoarea afirmă că știința bazată pe problemele comunicării prin limbajul vizual se numește *semiologia imaginii sau semiotica vizuală*, care studiază semnificația mesajelor prin limbaj vizual, iar limbajul reprezintă *codul specific al comunicării vizuale* [Ibidem, p. 24-25]. Din perspectiva estetică arta actuală necesită o descifrare clară ce ține de paradigma semiotică a limbajului vizual, de cunoașterea, expunerea și perceperea acestuia. Pentru a recunoaște semnificația vizuală a lucrărilor artistice trebuie să cunoaștem un set de reguli care cuprind studiul semnelor. În viziunea pedagogului C. Cucuș „o semiotică a limbajului artistic nu poate „cobori” la acele semne care nu sunt relevante estetic”, trebuie să fie expresive, determinate de funcția artistică [2, p. 53].

Una dintre concepțiile filosofului român Nae Cr. cu privire la operele artei vizuale, luate drept sisteme de comunicare, codificate prin multitudinea de semne „reflectă și anumite comportamente, atitudini, practici, convingeri, valori estetice, politice, sociale dominante”. Potrivit autorului, semnificațiile operelor artistice pot fi decodificate prin „competență specifică – familiarizarea cu limbajul artei sau cu convențiile stilistice ale epocii sau culturii reflectate” [5, p. 103-104]. Ca exemplu în acest sens, pentru a reprezenta „înălțarea” și nu „coborârea” din ceruri a lui Isus Hristos, trebuie să ne familiarizăm cu cultura creștină, iar pentru redarea focului medieval de a nu fi confundat cu reprezentarea Iadului, ne informăm din arta Medievală [Apud 5, p. 103]. Simbolurile semnifică lucruri complet diferite în contexte diferite – „peștele” – simbol al apelor, considerat un acrostih pentru numele lui Hristos (cuvântul grecesc Ichthys – pește) adesea întâlnit pe vechile monumente creștine; în iconografia popoarelor indoeuropene, peștele reprezintă simbolul fecundității și înțelepciunii după Heinze, iar în iconografia artiștilor creștini, dacă duce un vas în spinare, simbolizează pe Hristos și biserica lui, mai este asociat cu romburi și întâlnit îndeosebi pe sulurile babiloniene [6, p. 10-11];

Potrivit observațiilor de mai sus, operele artei vizuale, imaginile artistice, reprezentările, iconice, grafice, plastice, sculpturale, arhitecturale sunt termeni cu caracter vizual care apar în fața privitorului ca semnificate simbolice, coduri sau interpretări de semne care sunt neînțelese datorită expresiilor ideologice estetice sau caracterului său dificil. Totodată, limbajul vizual, numit și limbaj artistic, limbajul artei vizuale rămâne a fi un sistem de comunicare cu intenția de a transmite o anumită informație, noi emoții, sentimente, practici, valori, reprezentând simbolic conținutul ideilor inițiale ale artistului. În urma acestei analize, putem menționa că comunicarea vizuală funcționează prin codul ce transmite informația – limbajul vizual. Uneori prin utilizarea sofisticată a limbajului vizual se transmit și mesaje clare.

Procesul de formare și dezvoltare a limbajului vizual cu caracter estetic la studenții arhitecți ar putea fi determinat și de un anumit „climat cultural, de matricea ideologică a unei epoci” [2, p. 54]. În acest sens, considerăm că este oportun să examinăm funcțiile limbajului artistic stabilite de către D. Mihăilescu care afirmă că „limbajul nu poate fi redus numai la momentul transferului de informații” [3, p. 41]:

- *funcția de fixare* (în cazul dat limbajul fixează o experiență individuală sau de grup, reflectând ceva simbolic, forme specifice care reprezintă realități obiective și subiective din lumea înconjurătoare) [Ibidem, p. 42];

- *funcția de exprimare* (limbajul exprimat în semne adecvate, purtătoare de informații; în acest caz obiectele, fenomenele și procesele sunt înlocuite cu simboluri care sunt capabile să reprezinte anumite semnificații caracteristice; funcția limbajului este de a exprima și comunica un anumit conținut codificat, fie grafic, fie pictural, fie vizual, care este utilizat în timp și spațiu) [Ibidem, p. 42-43];

- *funcția de comunicare* (dialogul în artă, între emițător și receptor apare diferit de dialogul vorbit; în acest caz emițătorul se exprimă utilizând limbajul plastic sau grafic, iar receptorul răspunde în altul verbal, fapt ce explică pierderi de sens; schimbul de informații prin intermediul unor simboluri semantice și estetice este sesizat datorită sensibilității și înțelegerii umane, capabil să perceapă contexte, nuanțe și sensuri; în acest caz emoțiile ușurează comunicabilitatea în artă) [Ibidem, p. 43-44];

- *funcția de cunoaștere* (limbajul artistic contribuie totodată la procesul cunoașterii. Un artist, sculptor, arhitect prin realizarea operelor cu diverse semne și simboluri specifice fiecărui limbaj, pe lângă informațiile fixate, exprimate și comunicate transmite cunoștințele acumulate în urma experienței sistematizate; iar prin limbajul și funcțiile sale cognitive receptorul descoperă cunoștințe, date, evenimente despre opera și mesajul transmis.);

- *funcția de influențare* (decodarea și perceperea limbajului operelor vizuale sensibilizează mai ușor spectatorul; cu cât mesajul unei opere este mai convingător, cu atât funcția de influențare a limbajului este mai mare; prin limbaj se înțelege și stilul unui artist care poate sensibiliza receptorul, influențându-l totodată) [Ibidem, p. 45].

Observațiile lui Mihăilescu cu privire la funcțiile limbajului se dovedesc a fi esențiale, pentru că țin de geneza lui. Însuși faptul că apariția lui a fost din necesitatea omului de a comunica gândurile, sentimentele, experiențele, limbajul vizual dobândește, în urma unui proces individual, semnificații semantice prin semne estetice și artistice, structuri și valori, care trebuie să fie cunoscute și decodificate de studentul arhitect pentru a putea crea mesaje proprii. În corespundere cu fenomenul mesajului alcătuit și format prin comunicare, Rene Berger susține că „arta transformă actul de comunicare într-o geneză” [Apud 2, p. 70] și pentru descifrarea unor mesaje transmise de limbajul vizual, propune o metodă de cunoaștere estetică: I – familiarizarea și cunoașterea artistului (epoca, curentul, influențele și tendințele specifice); II – cercetarea datelor despre opera studiată (genul lucrării, ideile și subiectele de inspirație); III – analiza estetică a lucrării (pornind de la limbajul vizual, organizarea compoziției, spațiului plastic, linii, forme, culori, volume, tehnica și maniera de lucru etc.) [Apud 3, p. 45].

În domeniul artei există numeroase exemple care atrag atenția asupra forței limbajului artistic: conceptul lansat în arta simbolică a porumbelului nu mai semnifică specia sa, dar pacea; motivul ghetelor, culoarea galbenă apar ca simboluri personale în pictura lui Van Gogh [2, p. 61]; în creația lui Francisco Goya se resimte ura, spaima, disprețul în fața războiului prin intermediul culorilor sumbre și întruchipările monstruoase ale unor personaje; o lume fantastică este întruchipată în lucrările lui Bosch, determinată de puterea viziunii proprii [Ibidem, p. 91]; iar Paul Klee analiza creațiile sale cu o remarcă: „arta nu reproduce vizibilul, ci face vizibil” [Ibidem, p. 53].

Tot aici Mihăilescu precizează: „cu cât cercetarea unei opere artistice, respectiv a limbajului folosit, este mai temeinică și realizată monografic în manieră interdisciplinară, cu atât mai mari sunt șansele de a pune în circulație adevăratele semnificații ale lucrării respective, cu atât mai certe devin consensurile aposterior codificate” [3, p. 46].

Urmărind obiectivele educaționale în dezvoltarea sensibilității, percepției artistice a studentului arhitect pentru cunoașterea și practicarea limbajului vizual, totodată aplicând și promovând tehnologiile educaționale moderne, presupunem un climat favorabil pentru potențialul său creativ. Considerăm că obiectivele strategice pentru dezvoltarea limbajului vizual pot urmări patru pași esențiali.

1. Promovarea cunoștințelor fundamentale despre limbaj vizual, instrumentele limbajului vizual, artă vizuală, funcțiile artei vizuale, mesajul vizual.

2. Prezentarea mecanismelor de funcționare a limbajului vizual în diverse lucrări sau opere de artă din diverse epoci în cadrul expozițiilor interne și externe.

3. Formarea unei culturi estetice în baza unor informații științifice, unor critici, opinii a marilor filozofi, esteticieni, critici de artă, arhitecți, artiști plastici din țară cât și de peste hotare, pentru ca studentul arhitect să-și poată forma propria viziune.

4. Implicarea în diverse proiecte artistice precum – olimpiada la pictură, expoziții cu profil artistic, expoziții – concurs la diverse discipline de specialitate precum desen artistic, pictură, sculptură, proiectare etc.

În urma experienței estetice ajungem să percepem diferențe, nuanțe, contraste umane în timp și spațiu, să înțelegem lucrurile în esență de o importanță culturală fiind apreciate la justa lor valoare [2, p. 14]. A dezvolta limbajul vizual la studenții arhitecți este important, pentru că el reprezintă instrumentul de bază în crearea și formarea viziunii profesionale, bazată pe valori estetice. În zilele de azi frumosul și adevărul sunt apreciate și percepute diferit, se experimentează prin jocuri de culori, linii, forme inovative cu accent pe expresivitatea artistică fără a cunoaște mesajul și semnificația în sine a limbajului. Pe lângă reflectarea specificului activității profesionale, limbajul scoate în evidență și nivelul cultural al studentului arhitect, și nivelul său de inteligență. Dacă ar fi să analizăm frumusețea artistică care persistă în fiecare element al edificiului arhitectural actual, pentru a percepe cu adevărat frumusețea formelor geometrice bazată pe studiul proporțiilor și al armoniei, contemplarea estetică și ideea concenptuală a lucrărilor ar fi mai aproape de arta abstractă. Paradox, dar anume acest curent al artei contemporane „a recuperat acea idee de armonie geometrică ce ne-ar duce cu gândul la epoca esteticii proporțiilor: arta abstractă” [7, p. 417]. Arta abstractă elaborează o

estetică bine încheată a viziunii artistice, „ne propune forme pure de la geometriile lui Mondrian, la marele pânze monocrome ale lui Klein, Rothko sau Manzoni” [Ibidem, p. 417].

În concluzie. Perspectiva cercetării științifice este obiectivată de: stabilirea fundamentelor teoretico-metodologice în valorificarea aspectelor de dezvoltare a limbajului vizual la studenții arhitecți, de identificare a semnificației conceptelor de limbaj vizual, comunicare și educație vizuală, procesului de percepere și decodificare a artelor vizuale, în funcție de contextul și mesajul lucrării, care are un impact estetic asupra receptorului-observator. Considerăm esențial în domeniul arhitecturii, sculpturii, picturii, desenului, proiectării, în comunicarea vizuală, bazată pe puterea mesajului semantic, să se acorde mai multă atenție limbajului vizual, observațiilor și cercetărilor istorice, care ne informează și care diferă de la o epocă la alta prin diversitatea creativă și semnificativă a limbajului. Ca o ultimă observație „arta ca limbaj al formelor concretizate în volume arhitecturale construite din piatră sau din materie sonoră, este, în germene, sămânța din care se poate ridica vrejul fermecat” [4, p. 74].

Bibliografie

1. Ailincăi C. Introducere în gramatica limbajului vizual. Ed. a 3-a. Iași: Polirom, 2010. 231 p.
2. Cucoș C. Educația estetică. Iași: Editura Polirom, 2014. 224 p.
3. Mihăilescu D. Limbajul culorilor și al formelor. București: Editura științifică și enciclopedică, 1980. 254 p.
4. Mociulschi A. L. Artă și comunicare. București: Curtea Veche Publishing, 2013. 111 p.
5. Nae Cr. Moduri de a percepe: o introducere în teoria artei moderne și contemporane. Ed. A 2-a, rev. – Iași: Polirom, 2015. 232 p.
6. Popescu-Brădiceni I. Analiza limbajului vizual. Târgu-Jiu: Editura Academica Brâncuși, 2012. 278 p.
7. Trad. : Oana Sălișteanu, Istoria frumuseții ediție îngrijită de Umberto Eco. București: Enciclopedia RAO, 2005. 439 p.
8. Acaso M. El lenguaje visual. Barcelona, Buenos Aires, Mexico: PAIDOS, 2009. 159 p.